

Łukasz Wróblewski

EKSPERTYZA ARCHIWALNA AKT W POLSCE. OKREŚLENIE TREŚCI POJĘCIA

Wstęp

Celem niniejszego tekstu jest analiza pojęcia *ekspertyza archiwalna* w polskiej literaturze archiwalnej. Opisano w nim definicje oraz sposoby pojmowania tej ważnej czynności archiwalnej zasadniczo pomijając kwestię jej przeprowadzania a więc procedury. W trakcie przygotowywania tego artykułu wykorzystano przepisy prawne, instrukcje metodyczne oraz literaturę naukową.

Z pozoru może wydawać się, że treść pojęcia *ekspertyza archiwalna* nie należy do kwestii dyskusyjnych. Bliższe zapoznanie się z opracowaniami naukowymi oraz przepisami metodycznymi wskazuje jednak, że omawiany termin nie był rozumiany jednakowo. Dlatego ukazanie różnic między istniejącymi wyjaśnieniami tego terminu powinno ułatwić zrozumienie istoty i funkcji ekspertyzy archiwalnej. Jeśli artykuł spowoduje dyskusję to będzie to tylko z korzyścią dla problematyki.

Krótką historia tego pojęcia

Analizowany termin składa się z dwóch członów. Rzeczownika *ekspertyza* oraz towarzyszącego mu przymiotnika *archiwalna*. Pierwszy z nich według *Słownika języka polskiego* oznacza specjalistyczne badanie przeprowadzane przez ekspertów lub wynik takiego badania¹. Analogicznie pojęcie to wyjaśnia *Słownik wyrazów obcych i zwrotów bliskoznacznych*². Natomiast etymologicznie słowo *ekspertyza* wywodzi się od łacińskiego czasownika *experio* badać, od którego pochodzi rzeczownik *expertus* oznaczającego specjalistę w danej dziedzinie (biegłego)³. Z kolei przymiotnik *archiwalna* wskazuje na cel czynności i jej autorów. Dokonywana jest przez archiwistów i dotyczy spraw archiwalnych.

W przedwojennej literaturze naukowej interesujące nas pojęcie nie występowało, dlatego nie ma go zarówno w *Słowniku ważniejszych*

¹ Słownik języka polskiego [Electronic resource]. URL: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/ekspertyza> (01.05.2012).

² Kopalinski W. Słownik wyrazów obcych i zwrotów bliskoznacznych. [Electronic resource]. URL: <http://www.slovník-online.pl/kopalinski/4499128715EC3AB6C12565BD003C2A2C.php> (01.05.2012).

³ Tamże.

terminów archiwalnych, dołączonym do ówczesnego podręcznika archiwistyki autorstwa Kazimierza Konarskiego⁴ jak i artykułach podejmujących zagadnienia terminologii archiwalnej⁵. Ówcześni polscy archiwiści koncentrowali się na problemie zabezpieczenia i opracowania akt zgromadzonych w archiwach państwowych. Problem przejmowania oraz oceny wartości dokumentacji wytworzonej w instytucjach i urzędach w pierwszych latach okresu międzywojennego dał o sobie znać dopiero pod koniec okresu międzywojennego.

Pomysł dokonywania ekspertyz archiwalnych pojawił się w polskiej archiwistyce pod wpływem doświadczeń archiwów sowieckich wypracowanych w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku. W urzędach sowieckich ekspertyzy wykonywały komisje do spraw brakovania składające się z pracowników urzędu oraz kierownika składnicy akt. Dokonywały one oceny akt zarówno po zapoznaniu się z treścią dokumentacji jak i na podstawie wykazów akt⁶. W archiwach państwowych ekspertyz dokonywały komisje do spraw brakovania⁷.

Jednak przyczyny wprowadzenia ekspertyz na polski grunt archiwalny nie wynikały ze względów ideologicznych tylko praktycznych. W wyniku upaństwowieniu przemysłu i handlu oraz reformy rolnej niepomrotnie rozszerzyła się liczba państwowych aktotwórców, których dokumentacja miała zostać przekazana do archiwów państwowych. Archiwa chcąc się uchronić przed napływem materiałów mało wartościowych pod względem informacyjnym musiały wypracowywać metody oceny dokumentacji, a jedną z nich była właśnie ekspertyza archiwalna.

Charakterystyka dotychczasowych znaczeń pojęcia i ich ocena

1) Po raz pierwszy termin ten pojawił się w roku 1956 w przepisie metodycznym wydanym przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Polskich. Wtedy pojmowano znaczenie tego pojęcia bardzo szeroko i oznaczało ono zapoznanie się z całym materiałem archiwalnym danego zakładu pracy oraz określenie wartości historycznej wytworzonej w nim dokumentacji lub poszczególnych jej części. Akcentowano też fakt, że ocena dokumentacji powinna być przeprowadzana wszechstronnie,

⁴ Konarski K. Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania. Warszawa, 1929. S. 146—149.

⁵ Siemiński J. Roztrząsania terminologiczne // Archeion. 1928. T. 3. S. 12—22; Tenże. Roztrząsania terminologiczne // Tamże. 1928. T. 4. S. 45—53; Tenże. Roztrząsania terminologiczne // Tamże. 1929. T. 5. S. 59—64.

⁶ Zob. Mitiąjew K. G. Teoria i praktyka pracy archiwalnej / tłum. W. Suchodolski, K. Murza-Murzicz, A. Rybarski, A. Sienkiewicz. Warszawa, 1954. S. 123.

⁷ Tamże. S. 124.

nie tylko pod kątem interesów politycznych, gospodarczych państwa oraz potrzeb nauki. Jej celem miało być ustalenie kryteriów selekcji materiałów archiwalnych oraz ich podziału rzeczowego⁸.

W takim rozumieniu czynność ta nie polegała na sprawdzeniu treści wybranych jednostek archiwalnych i określenia ich wartości, tylko miała być długotrwałym procesem poznawczym, którego cel stanowiło poznanie treści pełnej dokumentacji wytworzonej przez konkretnego aktotwórcę. Ocena jej wartości musiała być procesem skomplikowanym i długotrwałym, w którym musiało uczestniczyć większe grono osób a nie tylko jedna osoba. Ze swej istoty nie mogła mieć charakteru prostej czynności weryfikacyjnej.

2) Odmienne rozumienie terminu *ekspertyza* pojawiło się w Zarządzeniu Ministra Szkolnictwa Wyższego z 1963 roku. Wprowadzało ono w załączonym do niego przykładowym wykazie akt typowych nową kategorię archiwalną „BE” oznaczającą dokumentację, której wartość historyczna była nieokreślona. Można było ją ocenić jedynie w wyniku sprawdzenia zawartości akt, co miało dokonywać się po upływie terminu ich przechowywania i właśnie temu miała służyć ekspertyza⁹. Do jej przeprowadzania każdorazowo byli zobowiązani pracownicy archiwum państwowego, którzy mogli w jej toku kwalifikować ją do kategorii A lub B w zależności od wyniku sprawdzenia. Podobne określenie celu ekspertyzy przeniesiono do późniejszych przepisów prawnych, które obowiązują współcześnie¹⁰.

W takim rozumieniu ekspertyza miała ściśle ograniczony przedmiotowo, a przez to i czasowo, charakter i dotyczyła tylko wybranych akt zaliczonych do kategorii BE. O ile wcześniej musiała być procesem o szerokim zakresie, to w nowym ujęciu została sprowadzona do mniej skomplikowanej czynności o ściśle określonym celu weryfikacyjnym, co wcale nie oznacza, że mogła zostać szybko wykonana. W załączonym do zarządzenia przykładowym wykazie akt typowych do tej kategorii

⁸ Zarządzenie Nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 lipca 1956 roku w sprawie brakowania akt najnowszych // Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952—2000 / oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska. Warszawa, 2001. S. 50.

⁹ Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z 9 kwietnia 1963 roku w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalania terminów ich przechowywania // Monitor Polski. 1963. № 37. Poz. 184; Polski słownik archiwalny / red. W. Maciejewska. Warszawa. 1974. S. 23.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002. № 167. Poz. 1375).

zaliczono ponad trzydzieści serii aktowych, których wartość podlegała sprawdzeniu.

3) Później w przepisach metodycznych pojawiło się też jeszcze inne rozumienie analizowanego terminu. Wytyczne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie przygotowania do przekazania archiwom państwowym z 1967 roku określało *ekspertyzę archiwalną* jako badanie stanu uporządkowania akt zakwalifikowanych do wieczystego przechowywania pod kątem właściwości ich uporządkowania i prawidłowości kwalifikacji archiwalnej¹¹. W takim ujęciu ekspertyza archiwalna zyskiwała bardzo szeroki zakres znaczeniowy i dotyczyła innych czynności archiwalnych, których wcześniej nie zamierzano podawać tego rodzaju czynności sprawdzającej.

Rozszerzanie zakresu znaczeniowego tego pojęcia na czynność związaną z kontrolą stanu przygotowania akt do przekazania nie było uzasadnione, gdyż sprawdzeniu stanu uporządkowania akt wewnątrz teczek oraz prawidłowości ich opisu nie wymagało takich kwalifikacji jak ocena wartości akt. Słusznie więc w kolejnym zarządzeniu metodycznym z roku 1986 określającym procedurę przygotowania i przekazania akt do archiwów państwowych już nie użyto tego terminu. W odpowiednim jego fragmencie zastąpiono *ekspertyzę* zwykłym sprawdzeniem prawidłowości uporządkowania materiałów archiwalnych¹².

4) Inny sposób pojmowały *ekspertyzę archiwalną akt* Zofia Krupska oraz Maria Tarakanowska. Zdaniem tych archiwistek miała ona polegać na badaniu wartości akt, stanu ich zachowania oraz ich opracowania. Jej wynik miał podstawowe znaczenie dla badań teoretycznych oraz rozwoju metodyki archiwalnej. *Ekspertyza* posiadała ich zdaniem szerokie zastosowanie w nadzorze nad narastającym zasobem archiwalnym, wykonywanym przez archiwa państwowe¹³. Archiwistki te dostrzegły dwa aspekty tej czynności teoretyczny i praktyczny. Pierwszy polegał na określeniu przydatności źródłowej dokumentacji dla badań naukowych. Drugi sprowadzał się do sprawdzania zgodności kwalifikacji archiwalnej z rzeczywistą treścią akt oraz badania stanu zachowania materiałów o wartości historycznej.

Wymienione autorki nie respektowały dawnych znaczeń pojęcia ekspertyzy archiwalnej wprowadzając jego nowe rozumienie. Niepo-

¹¹ Wytyczne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 12 lipca 1967 roku w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych // Zbiór przepisów archiwalnych... S. 110.

¹² Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 25 lutego 1986 roku w sprawie szczegółowych zasad porządkowania i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych // Tamże. S. 160—162.

¹³ Krupska Z., Tarakanowska M. Problem kształtowania... S. 66.

miernie powiększały jego zakres znaczeniowy tego pojęcia o czynności, których wcześniej nie zamierzano poddawać ekspertyzie, a więc badania stanu zachowania i opracowania akt. Ze względu na ich czasochłonność i duży stopień złożoności wymagały one znacznego nakładu pracy od archiwistów, dlatego na ich określenie bardziej odpowiednie wydaje się określenie analizy, jako czynności bardziej skomplikowanej i wymagającej wykonania szeregu pracochłonnych czynności sprawdzających w odniesieniu do dużej ilości dokumentacji.

5) W roku 1974 definicja interesującego nas terminu po raz pierwszy pojawiła się w polskim słowniku archiwalnym. W pierwszym polskim słowniku terminologii archiwalnej z 1952 roku zabrakło wyjaśnienia badanego pojęcia¹⁴, co jest zrozumiałe, biorąc pod uwagę w większości przedwojenną genezę jego koncepcji oraz zamieszczonych w nim definicji. *Ekspertyzę archiwalną* określono w nim jako badanie dokumentacji twórcy zespołu w celu przeprowadzenia oceny jej wartości i ustalenia kwalifikacji archiwalnej¹⁵.

Ta definicja słusznie ograniczała zakres badanej czynności do oceny wartości akt i ich kwalifikacji archiwalnej. Jednak określenie istoty czynności nie było wystarczające. Nie został w niej także określony zakres tej czynności, co dawało możliwość dokonywania różnorodnych interpretacji zarówno rozszerzających jak i zawężających. Jej przedmiotem mogła być zarówno dokumentacja o znaczeniu czasowym jak i trwałym, a także materiały aktowe o nieokreślonej wartości. Brak wskazania podmiotu przeprowadzającego tę czynność mógł również nasunąć wniosek, że do dokonania ekspertyz byli upoważnieni nie tylko z archiwów państwowych ale i zakładowych.

6) W podobnym duchu ale już bardziej precyzyjnie pojmował analizowany termin Czesław Biernat w swojej syntetycznej pracy poświęconej archiwalnym zagadnieniom współczesnej metodyki archiwalnej. W ujęciu tego autora *ekspertyza* miała polegać na indywidualnym ustalaniu wartości poszczególnych jednostek archiwalnych w oparciu o wypracowane kryteria wartości. W jej wyniku można było zmienić kwalifikację archiwalną akt z czasowej na wieczystą i odwrotnie. Zdaniem tego badacza należało przeprowadzać ją jedynie w przypadkach

¹⁴ Polski słownik archiwalny / oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff. Warszawa, 1952.

¹⁵ Polski słownik archiwalny... S. 31—32; Dla dokładnego wyjaśnienia warto przedstawić rozumienie terminu ocena wartości dokumentacji twórcy zespołu przez autorów słownika. Ich zdaniem jest to czynność ustalania w oparciu o kryteria wartościowania, jakie części dokumentacji twórcy stanowią materiały archiwalne, a następnie, które z materiałów archiwalnych posiadają wartość historyczną, a które wyłącznie praktyczną, w celu nadania im właściwej kwalifikacji archiwalnej // Tamże. S. 57.

obejmujących dokumentację niepowtarzalną¹⁶. Według tego historyka i archiwisty *ekspertyza archiwalna* powinna ograniczać się do przypadków „istotnie niezbędnych”¹⁷.

C. Biernat w znacznym stopniu doprecyzował ogólny sens ekspertyzy wyrażony w definicji zawartej w *Polskim słowniku archiwalnym*. Nieuzasadnione wydaje się ograniczanie ekspertyzy do dokumentacji niepowtarzalnej oraz traktowanie jej jako czynności przeprowadzanej wyjątkowo. Indywidualne badanie treści dokumentacji stanowi przecież najpewniejszy sposób sprawdzania wartości dokumentacji i z tego powodu nie powinno się ograniczać jego roli. Natomiast znajomość znacznych obciążeń archiwów różnymi obowiązkami administracyjnymi nakazuje rozważne ocenianie możliwości przeprowadzania przez nie ekspertyz archiwalnych.

7) Nieco inaczej określał *ekspertyzę archiwalną* Zygmunt Baranowski, traktując ją jako ocenę wartości archiwalnej akt w oparciu o ich treść. Archiwista zwrócił uwagę na jej dwa znaczenia. Pierwsze polegało na się z określeniem przydatności źródłowej dokumentacji do badań naukowych, a drugie znaczenie ujmowało tę czynność jako weryfikację kategorii archiwalnej akt przeznaczonych do brakowania na podstawie ich analizy¹⁸.

Takie pojmowanie badanego terminu bliskie jest definicji polskiego słownika archiwalnego, więc i do niego odnoszą się zgłoszone wcześniej zastrzeżenia wyrażone przy jej ocenie. Określenie tego autora niewiele wniosło do rozumienia analizowanego terminu i odnotowano w tym tekście jego istnienie nie ze względów merytorycznych tylko czysto porządkowych.

8) Wyjaśnienie omawianego terminu pojawiło się także w piśmie ókólnym Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z roku 1994 dotyczących postępowania archiwów państwowych podczas przejmowania akt oznaczonych klauzulą tajności. Przepisy te za *ekspertyzę archiwalną* uznały prace służące określeniu czy akta przekazane na wieczyste przechowywanie, którym została nadana klauzula tajności, powinny zostać udostępnione po upływie trzydziestoletniego okresu ich przechowywania. Działania te miały na celu stwierdzenie czy treści zapisane w tej dokumentacji nie naruszają interesu państwa i obywateli¹⁹.

¹⁶ *Biernat C.* Problemy archiwistyki współczesnej. Warszawa, 1977. S. 160.

¹⁷ *Tamże.* S. 161.

¹⁸ *Baranowski Z.* Zadania wojskowej służby archiwalnej w zarządzaniu archiwami oraz kształtowaniu narastającego zasobu aktowego jednostek, instytucji i zakładów wojskowych // *Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej*. 1981. № 11. S. 8.

¹⁹ Pismo ókólne nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Polskich z 17 stycznia 1994 roku w sprawie postępowania przy przejmowaniu przez archiwa państwowe materiałów

To ostatnie określenie ze względu na odmienne wskazanie przedmiotu czynności ekspertyzy archiwalnej nie może zostać zaakceptowane, ponieważ nie nawiązuje do tradycyjnego myślenia o tej czynności. Zostało w tym miejscu przypomniane, gdyż dowodzi ono utrzymywania się tendencji do nazywania ekspertyzą archiwalną wszelkiej możliwej czynności o charakterze weryfikacyjnym przeprowadzonej przez archiwistów, w wyniku czego termin ten traci wyrazistość. Aby ją przywrócić należy nawiązać do rodzimej tradycji, znajdującej odzwierciedlenie w większości prezentowanych określeń ekspertyzy archiwalnej i rozsądnie ograniczyć jej zakres treściowy.

Propozycja nowego rozumienia terminu

Pośród wszystkich opisanych określeń definicji ekspertyzy archiwalnej przedstawiona w słowniku archiwalnym wydaje się najbardziej właściwa. Jest zwięzła oraz określa jednoznacznie jej cel. Sprowadza ona tę czynności oceny wartości i ustalenia jej kwalifikacji archiwalnej. Zwraca uwagę na to, że stosuje się ją do wartościowania dokumentacji i w sposób decydujący wpływa na późniejsze postępowanie z dokumentacją poddawaną ekspertyzie.

W niektórych z przedstawionych definicji czyniono przedmiotem ekspertyzy inne czynności archiwalne takie jak sprawdzanie stanu zachowania akt, ich uporządkowania czy też możliwości ich udostępniania. Wszelkie decyzje podejmowane w tych sprawach, ważne i potrzebne, mają charakter odwracalny, co oznacza, że można je zmienić, w wyniku czego zmianie ulegnie jedynie tryb pracy archiwistów. Przykładowo decyzja pozytywna dotycząca udostępniania dokumentacji, która wcześniej nie trafiła do obiegu naukowego spowoduje dodatkowe obowiązki archiwistów wobec użytkowników, natomiast jej brak utrzyma ich zakres na dawnym poziomie.

Inaczej jest w przypadku oceny wartości dokumentacji. Wszelkie rozstrzygnięcia w kwestii kwalifikacji archiwalnej wpływają w sposób decydujący na los akt. Zakwalifikowanie ich do kategorii „A” stworzy możliwość ich wykorzystywania w przyszłości przez historyków jako źródła historycznego. Natomiast decyzja odwrotna spowoduje zniszczenie dokumentacji, przez co już nie będzie ona mogła służyć nikomu, a więc archiwistom czy też badaczom jako źródło informacji o przeszłości.

archiwalnych zawierających wiadomości stanowiące tajemnicę państwową i służbową likwidowanych lub przekształcanych jednostek organizacyjnych (Zbiór przepisów archiwalnych... S. 172).

Z tego względu uzasadnione wydaje się zarezerwowanie terminu ekspertyza do przeprowadzenia czynności o większym znaczeniu, a do takich można zaliczyć ocenę przydatności źródłowej dokumentacji w przeciwieństwie do innych wymienionych wyżej czynności. Te z powodzeniem można nazywać w sposób mniej wyszukany z użyciem takich rzeczowników jak analiza, sprawdzanie czy też weryfikacja. Zapewne nie są to jedyne określenia, które zastąpią pojęcie *ekspertyzy*.

Stwierdzenie, że *ekspertyza* stanowi czynność polegającą na ocenie wartości dokumentacji i ustalaniu jej kwalifikacji archiwalnej nie jest jednak wystarczające. Konieczne jest uzupełnienie zaprezentowanej definicji o dodatkowe informacje precyzujące jej charakter. Potrzebne jest także stwierdzenie, że przeprowadzana jest ona z udziałem pracowników archiwów państwowych. Tylko oni posiadają bowiem kwalifikacje merytoryczne niezbędne do wydania opinii w tej sprawie. Pozostawienie możliwości wykonywania ekspertyz przez personel archiwów zakładowych czy składnic akt oznaczałoby przekazanie decyzji w sprawie wartościowania akt osobom bez wymaganej wiedzy fachowej i doświadczenia. Dzięki udziałowi w procesie oceny pracowników archiwów państwowych zachowują one nad nim pełną kontrolę i będą ponosić za nią pełną odpowiedzialność.

Stanowisko takie jest zrozumiałe i podzielane przez polskie środowisko archiwalne²⁰. Jedyne Alicja Sztachelska i Adam Muszyński kwestionowali takie rozwiązanie. Byli oni zwolennikami dokonywania *ekspertyzy archiwalnej* przez pracowników archiwów aktotwórców przy jednoczesnym zachowaniu decydującej roli w zakresie oceny dokumentacji dla archiwistów państwowych. Wymienieni autorzy uzasadniali swoje stanowisko wzrastającą ilością *ekspertyz archiwalnych* materiałów, co w przyszłości miało utrudniać sprawność i efektywność ich przeprowadzania.

Podsumowanie

W polskiej praktyce archiwalnej ekspertyza archiwalna polegała na przeprowadzaniu w archiwum zakładowym oceny wartości akt kategorii BE po ustalonym wcześniej okresie przechowywania z udziałem archiwisty państwowego. W jej wyniku materiały te mogły być

²⁰ Sztachelska A. Opieka nad narastającym zasobem archiwalnym w archiwach województwa białostockiego // Archeion. 1970. T. 54. S. 10; Zdaniem A. Muszyńskiego w wykazach akt powinno umieszczać się zastrzeżenia, o możliwości ich ponownej ekspertyzy dokonanej przez pracowników archiwów bieżących (Muszyński A. Rola wykazu akt w kształtowaniu narastającego zasobu aktowego // Tamże. 1974. T. 60. S. 40—42).

zakwalifikowane do wieczystego przechowywania w archiwum lub do brakowania. Jednak w literaturze archiwistycznej i przepisach metodycznych termin ten nie jest rozumiany jednoznacznie. W tym tekście ukazano różne znaczenia tego terminu.

Najszerzy zakres znaczeniowy tego terminu nadały temu terminowi M. Tarakanowska i Z. Krupska (1971 r.). Polegać ona miała na ocenie wartości dokumentacji oraz określaniu stanu jej zachowania i uporządkowania. W przepisie metodycznym z 1967 roku ekspertyzę akt pojmowano jako określenie stanu uporządkowania akt oraz prawidłowości nadanej im kwalifikacji archiwalnej. Czynność ta miała być przeprowadzana przed przekazaniem akt z archiwum zakładowego do archiwum państwowego.

Według autorów Polskiego słownika archiwalnego wydanego w roku 1974 mianem ekspertyzy nazwano badanie dokumentacji w celu oceny jej wartości i jej kwalifikacji archiwalnej. Później podobny pogląd reprezentowali C. Biernat i Z. Baranowski. Jednak pierwszy badacz traktował ją jako swego rodzaju zło konieczne, podczas gdy powinna ona stanowić rutynową czynność wykonywaną regularnie przez archiwistów.

W piśmie okólnym Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 1994 roku niesłusznie zmieniono zakres znaczeniowy tego terminu traktując go jako czynność polegającą na ocenie stopnia tajności akt przekazanych do archiwów państwowych i zawierających tajemnice państwowe po 30 latach ich przechowywania. Ekspertyza taka miała na celu ustalenie czy ich udostępnienie nie naruszy prawnie chronionych interesów państwa i obywateli.

Najbardziej uzasadnione wydaje się więc określanie ekspertyzy archiwalnej jako badania dokumentacji w celu oceny jej wartości badawczej i kwalifikacji archiwalnej. Jej przedmiotem jest wybrana dokumentacja, której okres przechowywania upłynął mogąca stanowić źródło historyczne. Przeprowadzana jest ona z udziałem pracowników archiwów państwowych.

Лукаш Врублевски

ЭКСПЕРТИЗА ЦЕННОСТИ ДОКУМЕНТОВ В ПОЛЬШЕ. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ

В польской архивной практике экспертиза ценности документов состоит в проведении в архиве данного учреждения *оценки документов категории БЕ* по истечению установленного времени хранения при участии представителя государственного архива. В результате этих действий документы определяются на вечное хранение в архиве или на отбор. Однако в архивной литературе и методических рекомендациях этот термин понимается по-разному. В статье даны разные толкования этого термина.

Наиболее широко этот термин понимают М. Таракановска и З. Крупска (1956). Экспертиза в их определении состоит в оценке ценности документов и определении степени ее сохранности и упорядочения. В свете методического положения от 1967 г. экспертиза ценности документов должна содержать определение способа упорядочения документов и правильности их архивной разборки. Эти действия должны быть проведены перед передачей документов из архива предприятия в государственный архив.

По мнению авторов «Польского архивного словаря», изданного в 1974 г., под понятием *экспертизы ценности документов* понимается исследование документов с целью проведения оценки их ценности и разборки (квалификации). Раньше похожего мнения придерживались Ц. Бернат и З. Барановски. В циркулярном письме главного директора государственных архивов от 1994 г. под понятием экспертизы ценности документов стали понимать оценку *степени секретности документов*, переданных в государственные архивы и содержащих государственные тайны, до истечения 30 лет их хранения. Целью такой экспертизы было стремление установить, не нарушит ли открытие доступа к ним интересов государства и граждан.

Автор высказался за ограничение дефиниции понятия экспертизы ценности документов. По его мнению, наиболее емкая дефиниция этого понятия представлена в архивном словаре, однако определение понятия следует уточнить следующим образом: *экспертиза* — это действие, которое проводится с участием работника государственного архива в течение относительно короткого времени и касается документов, время хранения которых истекло, но они могут представлять собой источник информации для исторических исследований.